

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

124:4 • 2004

Forum

Den ekonomisk-historiska forskarutbildningen 1961–2003

Susanna Hedenborg & Börje Bergfeldt

Inledning

Vi står inför en ny reform av forskarutbildningen. I två nya utredningar presenteras hur forskarutbildningen kan se ut: *En ny doktorsutbildning – kraftsamling för excellens och tillväxt*, (SOU 2004: 27); *Högre utbildning i utveckling. Bologna-processen i svensk belysning*, (Ds 2004: 2). Några viktiga punkter är att forskarutbildningen skall förstärkas och att det skall utbildas fler doktorer. För att uppnå detta skall man genomföra en tydligare väg genom utbildningen och en uppdelning mellan en treårig grundutbildning, tvåårig (eller möjligen ettårig) masterutbildning och en treårig doktorsutbildning (som det föreslås heta). Där understryks också att tydligheten i såväl utbildningsprocessen som studievillkoren måste öka. Vidare skall de nykläckta doktorerna ges möjlighet att meritera sig genom en tvåårig anställning som doktor. Den nya utbildningen skall öka rörligheten mellan universitet och andra arbetsplatser samt förbättra den internationella rörligheten.

Det var inte länge sedan forskarutbildningen reformerades förra gången. Målen då, 1998, liksom nu, var att effektivisera och öka genomströmningen. Det skulle bland annat uppnås genom att alla doktorander finansierades under forskarutbildningen. Målet var inte nytt ens då, utan presenterades redan i slutet av 1960-talet. Då underströks att avhandlingen skulle vara skriven på en viss tid, fyra år, och att den skulle ha en viss längd – 160 sidor. Någon utvärdering av 1998 års reform och dess faktiska genomslag är inte gjord – åsikterna om den har dock varit många. Här gör vi ett försök till en utvärdering av forskarutbildningen i ekonomisk historia och den ekonomisk-historiska avhandlingen. Slutligen presenterar vi några tankar om den kommande reformen.

Forskarutbildning i ekonomisk historia

Forskarutbildning i ekonomisk historia finns vid Lunds, Stockholms, Uppsala Göteborgs och Umeå universitet. Ett grundläggande mål med forskarutbild-

ningen i ekonomisk historia vid alla institutioner, är, förutom avhandlingen, att ge doktoranden en god beläsenhet i ämnet samt en god uppfattning om teori-, metod- och källproblem. Utbildningen skall också ge en färdighet i att sätta in den egna forskningen i ett ekonomisk-historiskt sammanhang. Institutionerna har också mer specifika mål. I Stockholm betonas vikten av att kunna sätta in den egna forskningen i ett större samhällsvetenskapligt och historiskt perspektiv, medan man i Uppsala trycker på andra färdigheter såsom pedagogisk och informativ skicklighet.¹

Målen skall uppnås genom att institutionerna ger handledning och kurser till forskarstudierande. Vid alla institutioner uppges att doktoranderna har både huvudhandledare och biträdande handledare.² När det gäller kursdelen varierar det något. I Uppsala, Göteborg och Stockholm anges kursdelen motsvara 60 poäng, medan avhandlingsdelen motsvarar 100 poäng. Vid institutionen i Lund motsvarar kursdelen 50 poäng och avhandlingsdelen 110. I Umeå är kursdelen formellt 60 poäng och avhandlingsdelen 100 poäng, men man kan tillgodoräkna sig 10 kurspoäng och 10 avhandlingspoäng från magisterutbildningen. Med andra ord är kursdelen här 50 poäng och avhandlingspoängen är 90.

Gemensamt för institutionerna är att de ger kurser i metod- och källkunskap samt doktrinhistoria. Flera institutioner uppmanar doktoranderna att läsa kurser på andra institutioner än hemmainstitutionen. När det gäller teori- och metodkurserna skiljer sig institutionerna något åt. På forskarutbildningen i Lund läser man mer statistik och tidsserieanalyser än på andra håll och i Stockholm betonar man en historisk tradition genom kurser i arkivkunskap. I Umeå, Lund, Göteborg och Stockholm menar man även att doktoranden skall läsa kronologiska kurser, medan man i Uppsala understryker "färdighetskurser". Dessa inkluderar färdigställande av en forskningsöversikt, en ämnespresentation och en pedagogisk kurs. Det finns även andra spe-

1. Institutionernas hemsidor:

<http://www.ekh.lu.se/svenska/fou.htm>;

<http://www.ekohist.su.se/forskn/studieplanfoub03.doc>;

<http://www.ekohist.su.se/forskn/foub.html>;

<http://www.ekhist.umu.se/foub/index.shtml>;

<http://www.ekhist.uu.se/Forskning/fustud.htm>. 2004-05-10.

För information om Göteborgs forskarutbildning ombeds man på hemsidan att vända sig till en av de anställda och får då skriften "Allmän studieplan för forskarutbildningen i ekonomisk historia", Ekonomisk-historiska institutionen, Göteborgs universitet. Planen antagen 2001-09-05.

2. Vid institutionen i Göteborg utses en eller flera handledare. Om flera handledare tillsätts skall en av dessa fungera som huvudhandledare.

cialiteter. I Stockholm och Uppsala ger aktivt deltagande på högre seminariet poäng, medan ett aktivt deltagande tas för givet på de andra institutionerna. Det är bara i Umeå som det understryks att det i alla kurser finns ett köns-perspektiv. I Uppsala är en kurs i genusteori frivillig

Antal avhandlingar

Antalet doktorer har ökat kraftigt.³ Det gäller även doktorsexamina inom ämnet ekonomisk historia. Tabell 1 visar att från mitten av 1960-talet till mitten av 1970-talet disputerade drygt 40 doktorander. Under de två nästkommande tioårsperioderna disputerade drygt 50. Mellan mitten av 1990-talet och år 2003 ökade antalet kraftigt. Under denna period disputerade 87 personer inom ämnet. Tabell 1 visar även att antalet avhandlingar har varierat mycket mellan de ekonomisk-historiska institutionerna och över tiden. Flest avhandlingar har publicerats vid institutionen i Lund, därefter kommer Uppsala följt av Göteborg, Stockholm och Umeå.

Tabell 1: Antal* avhandlingar i ämnet ekonomisk historia vid Göteborgs, Uppsala, Umeå, Lunds och Stockholms universitet, perioden 1961–2003.

År	Göteborg	Uppsala	Umeå	Lund	Stockholm	Alla
1961–1965	–	–	–	2	–	2
1966–1970	6	4	–	2	–	12
1971–1975	4	4	–	9	1	18
1976–1980	5	12	2	10	3	32
1981–1985	4	0	4	9	3	20
1986–1990	5	7	4	7	5	28
1991–1995	6	5	3	7	4	25
1996–2000	10	13	3	9	8	43
2001–2003	5	16	2	13	8	44
1961–2003	45	61	18	68	32	224

* Institutionerna redovisar publicerade avhandlingar på olika sätt, vilket gör att de siffror som anges i tabellen kan innehålla vissa fel, trots att källorna ställts mot varandra. Källa: Libris, baksidan på publicerade avhandlingar, samt

www.ekh.lu.se/publikationer/avhandlingar.asp;

www.handelsgu.webhotel.tripnet.se/item.aspx?id=5452;

www.ekhist.uu.se/Forskning/acta.htm;

www.ekhist.umu.se/forskning/umustudies.shtml 2004-05-10.

3. *En ny doktorsutbildning – kraftsamling för excellens och tillväxt* (SOU 2004: 27), Stockholm 2004, s 81.

Precis som statsmakterna önskat har alltså produktionen ökat. Målet med de 160 sidorna tycks dock fortfarande långt borta, vilket även påpekas i Högskoleverkets utvärdering av ämnet.⁴ Medianen för antalet sidor varierar mellan institutionerna (se tabell 2). Det finns ingen enkel koppling mellan antalet sidor och antalet avhandlingar. Omfånget har i allmänhet minskat något och ser man över hela perioden har Lunds doktorander generellt sett skrivit kortare avhandlingar än många andra. Om man studerar antalet sidor över tid visar det sig att Uppsalaavhandlingarna minskat i omfång under de senaste 10 åren.⁵ Vid de andra institutionerna kan man inte se några tydliga trender.

Tabell 2: Median för antal sidor i avhandlingar producerade på de ekonomisk-historiska institutionerna perioden 1961–2003.

År	Göteborg	Uppsala	Umeå	Lund	Stockholm
1961–2003	302	239	251	232	254

Källa: Se tabell 1.

En bra avhandling kan naturligtvis inte bara anges i antalet sidor. Ett visst antal sidor ger inte en person en tjänst senare, men det är troligt att en författare kan få plats med mer utförliga empiriska genomgångar på fler sidor. Därför kan det även vara av intresse att studera hur långa avhandlingar de som senare blivit professorer har skrivit (tabell 3).

Tabell 3: Antal sidor i de avhandlingar som skrivits av doktorander som senare blivit professorer vid ekonomisk-historiska institutioner vid Göteborgs, Uppsala, Umeå, Lunds och Stockholms universitet, perioden 1961–1995.

År	Antal sidor
1961–1965	454
1966–1970	280
1971–1975	260
1976–1980	232
1981–1985	254
1986–1990	294
1991–1995	314

Källa: Se tabell 1.

4. Utvärdering av ämnet ekonomisk historia vid svenska universitet, *Doktorandspegeln* 2003, Högskoleverkets rapportserie 2003:11R, s 6.

5. Institutionernas avhandlingar samt "Självvärdering av forskarutbildningen vid ekonomisk-historiska institutionen 2002/2003":

<http://www.ekhist.uu.se/Forskning/sj%E4lvv%E4rderingEkhistFOU2003.pdf> 2004-05-16.

Som framgår av tabell 3 skriver inte heller blivande professorer de av statsmakterna önskade 160 sidorna. Kanske är det alltför svårt att få plats med allt det vi önskar: granskningen av metod och källor, presentation och diskussion av ekonomisk-historisk teori samt annan samhällsvetenskaplig eller historisk teori, en empirisk studie och en analys. Detta talar mot att avhandlingen skulle kunna bli en bisak eller ett av flera mål med forskarutbildningen. Avhandlingen är fortfarande huvudmålet, men kanske går vi mot kortare avhandlingar. Det är än så länge svårt att säga. Kanske blir de inte kortare förrän vår första professor skrivit en avhandling som motsvarar statsmakternas mål.

Forskarutbildningens tidsdimension

Hur lång tid har det då tagit att skriva en ekonomisk-historisk avhandling? Studietiden varierar mellan institutionerna. De i genomsnitt kortaste studietiderna finns i Umeå och Uppsala, med i snitt 4,7 respektive 5,8 år, medan studietiderna i Göteborg, Lund och Stockholm är längre.⁶ En undersökning, gjord av Rolf Adamsson, professor emeritus vid Ekonomisk-historiska institutionen vid Stockholms universitet visar att dem som antogs till forskarutbildningen i ekonomisk historia 1972–1983 (10 st) tog cirka 10 år på sig.⁷ En tredjedel av de som påbörjade studierna beräknades inte bli färdiga. Vi har gjort en motsvarande genomgång av hur lång tid det tagit från antagningen till forskarutbildning till disputationen för de forskarstudierande som antogs vid Stockholmsinstitutionen mellan 1985 och 2000. Den visar att 19 avhandlingar blev färdiga under den här tiden. Produktionstakten har med andra ord ökat rejält. Medelvärdet för avhandlingstiden har dessutom minskat till ungefär nio år. Vi har också tittat på skillnaden mellan kvinnor och män – och då visar det sig att männen behövde 10 år för att bli färdiga medan kvinnorna tog cirka sju år på sig.⁸

6. *Doktorandspegeln* 2003, Högskoleverkets rapportserie, 2003:11R, s 77. Se även:

<http://www.ekhist.uu.se/Forskning/sj%E4lvv%E4rderingEkhistFOU2003.pdf>, s 4 2004-05-16.

7. Rolf Adamsson, "Information om forskarutbildningen i ämnet ekonomisk historia, oktober 1985", opublicerad uppsats, Ekonomisk-historiska institutionen, Stockholms universitet, Stockholm 1985; Rolf Adamsson, "Information om forskarutbildningen i ämnet ekonomisk historia, oktober 1990", opublicerad uppsats, Ekonomisk-historiska institutionen, Stockholms universitet, Stockholm 1990.

8. Undersökningen baseras på utdrag från LADOK, det lokala dokumentationssystemet vid Stockholms universitet, 2001.

Det verkar som om kvinnor, åtminstone i Stockholm, går igenom forskarutbildningen snabbare än män. I Uppsala däremot har det tagit längre tid för de kvinnliga doktoranderna att avsluta utbildningen.⁹ Det är troligt att barnafödande och småbarn påverkar hur lång tid det tar att färdigställa en avhandling för både kvinnor och män. Det är även den förklaring som ges till att det tagit längre tid för kvinnor att avsluta forskarutbildningen i Uppsala. Men förklaringen till att män vid institutionen tagit längre tid på sig vid Stockholmsinstitutionen har inte med barnafödande och småbarn och göra – såväl kvinnor som män hade små barn under den studerade perioden.

En av tankarna med 1998 års reform av forskarutbildningen var att man genom att ge doktorander finansiering skulle korta ned utbildningstiden. För att studera reformens effekt har vi undersökt studietakten för dem som antagits under de första två åren efter den nya reformen vid två ekonomisk-historiska institutioner.¹⁰ Under dessa två år antogs sammanlagt 18 doktorander. Av dessa var åtta kvinnor. I nuläget, våren 2004, har tre av doktoranderna disputerat (två kvinnor och en man), fem har avlagt licentiatexamen (två kvinnor och tre män). Sex av hela gruppen beräknas bli klara med avhandlingen under innevarande år. För de resterande, det vill säga en tredjedel, är det osäkert när avhandlingen blir färdig. Det betyder att om vi räknar optimistiskt är det rimligt att tro att nio av 18 (50 %) är färdiga med avhandlingsarbetet år 2004. Det betyder en forskarutbildning på sex år, det vill säga en förkortad tidsutsträckning. Samtidigt är det värt att komma ihåg att sex av dessa avhandlingar inte är färdiga ännu. Det är alltså i nuläget svårt att avgöra om avhandlingstiden kortats och om fler än tidigare faktiskt blir färdiga. För att kunna göra en rättvis bedömning skulle vi behöva ett längre tidsperspektiv. Det är också viktigt att notera att många doktorander upplever tidspressen som ett av de största problemen i avhandlingsskrivandet – så stort att den påverkat deras hälsa. Fem av de 18 antagna har varit långtidssjukskrivna under forskarutbildningen. Tidigare har det allvarligaste problemet varit finansieringen av avhandlingsskrivandet.¹¹

9. <http://www.ekhist.uu.se/Forskning/sj%E4lvv%E4rderingEkhistFOU2003.pdf>, s 3. 2004-05-16

10. Undersökningen baseras på uppgifter från institutionerna. Dessa har anonymiserats för att ingen doktorand ska behöva känna sig utpekad.

11. Adamsson 1985, s 2; Adamsson 1990, s 2.

Jämställdhet

I *En ny doktorsutbildning* diskuteras även frågan om jämställdhet. Det är tydligt att det fortfarande är långt större andelar kvinnor på grundutbildningen än på forskarutbildningen och högre upp i systemet. I grundutbildningen utgör kvinnor cirka 60 procent, medan andelen kvinnor som är professorer utgör 15 procent. Utredningen föreslår åtgärder av generell art för att stärka kvinnor i forskarutbildningen, men lämnar i övrigt mycket att önska i frågan.

Det finns fortfarande bara en professor med tjänst i ekonomisk historia som är kvinna. Och det är inte lika många kvinnor som män som skriver avhandling, trots att det på grundutbildningen är fler kvinnor än män – i alla fall vid de ekonomisk-historiska institutionerna i Stockholm och Uppsala. Idealt borde andelen kvinnor och män som disputerar vara lika stor som andelen kvinnor och män som börjar på grundutbildningen. Som bekant är detta inte fallet. Av tabell 4 framgår hur många kvinnor och män som disputerat i ekonomisk historia i perioden 1961 till 2003. Andelen disputerade kvinnor var högst i Stockholm, 30 procent. I Uppsala låg andelen på en fjärdedel, i Umeå på en knapp femtedel, i Göteborg på en sjundedel och i Lund på en tiondel.

Tabell 4: Andel samt antal disputerade kvinnor respektive män vid ekonomisk-historiska institutioner i Stockholm, Uppsala, Umeå, Lund och Göteborg i perioden 1961–2003.

Institution	Andel kvinnor %	Andel kvinnor N
Stockholm	30	10/32
Uppsala	25	14/56
Umeå	18	4/22
Göteborg	14	6/44
Lund	10	6/59

Källa: Se tabell 1.

Antalet varierar kraftigt mellan de olika institutionerna, men har ökat överallt under de senaste 10 åren.¹² Och samtliga institutioner menar att de är svaga vad gäller jämställdheten kvantitativt sett.¹³

Redan vid antagningen är andelen kvinnor lägre än andelen män. En undersökning av antagningsförfarandena i Stockholm visar att kvinnor och män

12. *Doktorandspegeln* 2003, Högskoleverkets rapportserie, 2003:11R, s 45.

13. *Doktorandspegeln* 2003, Högskoleverkets rapportserie, 2003:11R, s 68.

inte sökte till forskarutbildningen i lika stor utsträckning. Det vill säga det var inte institutionen som valde bort kvinnliga sökande. Kvinnor och män uppgav olika skäl till att de inte sökte till högre utbildning. Medan män menade att utbildningen inte gav status eller framtida arbete, uppgav kvinnor att de inte trodde att de skulle klara av utbildningen och att utbildningen i sig skulle innebära alltför mycket ensamarbete, vilket kvinnorna ansåg vara en nackdel.¹⁴

För att förbättra jämställdheten understryker institutionen i Stockholm i presentationen av forskarutbildningen att man vill ha både kvinnor och män till forskarutbildningen. Och eftersom man har ett underskott på kvinnor ser man gärna att dessa söker. I Uppsala har man också arbetat aktivt med att förbättra jämställdheten, medan den aspekten inte lyfts fram på de andra institutionernas hemsidor.¹⁵ En annan aspekt av jämställdhetsarbetet är att studenter och doktorander möter kvinnor som lärare och handledare. Med tanke på att en så liten andel av de disputerade är kvinnor är det rimligt att tro att andelen män som handledare överväger kraftigt. I högskoleverkets rapport konstateras även att få av de kvinnor som disputerar stannar vid institutionerna.¹⁶

Forskarutbildningen och framtiden

I den här genomgången har mycket ordats om avhandlingens kvantitativa dimensioner, mindre har sagts om kvaliteten. Kvaliteten har inte heller stått i fokus för de nya utredningarna om forskarutbildningen. Trots det är förstås kvalitetsmålet det viktigaste. Ett problem med de nya ramarna är att vi inte vet hur de nya avhandlingarna står sig i konkurrensen på arbetsmarknaden. Alla skall inte bli professorer – men hur kommer en avhandling som producerats på kortare tid att kunna mäta sig med en som det tagit längre tid att skriva? Naturligtvis är tiden inte på något enkelt sätt kopplad till kvaliteten men kanske vi tydligt borde markera tidsaspektens betydelse redan i grundutbildningen, till exempel genom att klart slå fast att uppgifter eller uppsatser som inte lämnats in på angiven tid inte kan få ett VG. Ett annat sätt vore att ange tidsaspekten noggrant i ansökningar till tjänster efter disputationen. Detta bör diskuteras.

14. Börje Bergfeldt & Susanna Hedenborg, "Varför är det så få kvinnor på forskarutbildningen i ekonomisk historia?", opublicerad uppsats vid Ekonomisk-historiska institutionen, Stockholms universitet.

15. <http://www.ekhist.uu.se/Forskning/sj%E4lvv%E4rderingEkhistFOU2003.pdf>, s 3.

16. *Doktorandspegeln* 2003, Högskoleverkets rapportserie, 2003:11R, s 68.

Det som var bra med den forskarutbildning som drevs igenom i slutet av 1990-talet var att det återigen underströks att doktorander inte skulle vara en livsstil utan en utbildning. Och visst är det bra att man skall garanteras finansiering under sin utbildning. Trots att reformen från 1998 understryker att institutionerna har ansvar för studiefinansieringen har flera olika finansieringssystem etablerats. Det skapar osäkerhet samt osämja i doktorandkollektivet.¹⁷ Doktorander använder studielån eller annan egen försörjning. De får stipendier eller utbildningsbidrag, och på vissa institutioner vid våra universitet finns ett informellt system med så kallade skuggdoktorander. Några får också de åtråvärda doktorandtjänsterna. Men målet att alla skall få doktorandtjänster är långt borta. Det finns även olika lösningar på institutionerna om vad som händer när de fyra åren som finansierats tagit slut. En del doktorander fortsätter utan finansiering. Andra kan genom institutionens medel eller externa medel ges ytterligare tid. De olika sätten att finansiera sätter socialförsäkringsväsendet ur funktion. Alla har inte sjukpenning, föräldrapenning eller ens en pensionsgrundande inkomst.

Det finns även en betydande del av extern finansiering på några institutioner. Naturligtvis finns det en risk med detta. Forskningen kan bli alltför styrd. En annan risk är att andra kompetenser än de som behövs för att bli en bra forskare tas i beaktande vid antagning eller när någon skall knytas till ett projekt. Kanske går någon med social kompetens före en person som anses mer besvärlig? Hur ser det ut med jämställdheten här? Undersökningar som gjorts av universitetsvärlden har visat att manliga studerande har lättare att känna sig hemma och skaffa kontakter – betyder det att de har lättare att hitta finansiering? Är det, med andra ord, lättare för dem att komma in och bli färdiga?

Förutom finansiering anger högskoleförordningen att det skall upprättas studieplaner och att doktorander har rätt till handledning. Det är vettigt och gör utbildningen konkret – men det räcker inte. För att skriva en avhandling krävs en god forskningsmiljö – hur åstadkoms den? Att handledare upplever att de har fått en ökande arbetsbörda är nog ingen nyhet. Antalet handledare har inte ökat i samma takt som antalet examina. Dessutom förväntas en handledare arbeta snabbare idag. Doktoranden skall ju bli färdig på fyra år – inte sju eller 17. Många handledare upplever att de själv fostrats i en miljö

17. Se bl a <http://www.ekhist.uu.se/Forskning/sj%E4lvv%E4rderingEkhistFOU2003.pdf>, s 6; 2004-05-16.

där avhandlingsarbetet skulle vara en bildningsresa. De har både positiva och negativa erfarenheter av fungerande och icke-fungerande handledning – manus som aldrig lästes, idéer som inte togs på allvar. Nu tycker de att deras arbete mer liknar fogdens än handledarens.¹⁸

Handledningen har inte tilldelats några extra resurser. Drömmen är förstås att det finns ett fungerande handledarkollegium och ett högre seminarium som fungerar – ett seminarium som kan ge doktorander handledning i konsten att skriva väl, vara analytiska och avgränsa sig – annars är det svårt att skriva en avhandling på fyra år och än mindre på tre år, som i ett av de nya förslagen. Hur hittar vi fram till den arbetsmiljön och till det universitetet? Redan nu finns det åtskilliga problem med våra seminarier. I Högskoleverkets utvärdering av ämnet betonas att deltagandet på det högre seminariet måste öka.¹⁹

Strukturerna och varningssystemen på institutionen måste också fungera. Om en doktorand och handledare inte passar för varandra, eller om handledaren blir sjuk krävs snabba lösningar. Här måste institutionsledningen vara mycket lyhörd – det är nog inte alltid så lätt för doktoranden att ensamt ta ansvar för att det sker någon förändring.

Att lösningarna varierar individuellt är tydligt och också en källa till konflikter och oro. Tidspressen och vetskapen om att tiden är utmätt är en uppenbar stressfaktor som det talas om på institutionerna och som påverkar arbetsmiljön. Institutionerna måste erbjuda doktoranderna en god arbetsmiljö med allt från rum och datorer, till insyn i vad universitetet som arbetsplats har att erbjuda: information om hälso- och sjukvård, bibliotek, konferenser, etcetera. Information finns skriftligt vid de flesta institutioner idag. Men vi tror också att vi måste bli bättre på att tala med varandra och att dela med oss av den tysta kunskapen och kanske även så enkel kunskap som när kaffe dricks, vem som äter lunch var och med vem etcetera. Detta är något som framkommer tydligt i den stora undersökningen av forskarutbildningen i *Doktorandspegeln*.²⁰ Trots att en majoritet av doktoranderna i Sverige skulle välja att påbörja en forskarutbildning om de idag fick göra valet igen, dras forskarutbildningen med stora problem. Generellt tycks det framförallt gälla handledningen och introduktionen till utbildningen. Det finns också, som

18. Samtal med kollegor, se också Åsa Bergenheim, *Inspirationskälla, föredöme, tränare och kollega: forskarhandledares visioner och verklighet*, Umeå 2001.

19. *Doktorandspegeln* 2003, Högskoleverkets rapportserie 2003:11R, s 82.

20. *Doktorandspegeln* 2003, Högskoleverkets rapportserie 2003:28R.

framhållits, tydliga tecken på att tiden omgärdas av stor stress.²¹ Vi tror inte forskningen bli bättre då. De flesta av oss lider under olika typer av tidspress, men för att producera bättre forskning tror vi att det är viktigt att vi hinner tala med varandra. Många av oss har upplevt att flera goda kommentarer har kommit fram under kaffet efter seminariet eller att ett forskningsproblem lösts över kaffebordet eller i korridoren. Trots det stänger många av oss dörren och arbetar hemma för att hinna jobba – men vi får inte glömma att de informella samtalen är minst lika viktiga (inte bara för forskningens skull). Hur ändrar vi på det? Och var finns dessa aspekter i de nya utredningarna?

Utredningarna är nu på remiss. Deadline för remissbehandlingen är satt till början juni. En ny forskningspolitisk proposition skall lämnas av regeringen under 2005 och implementeringen kommer att ske senast under 2007. Tidpunkten för genomförandet kommer med stor sannolikhet att skilja sig mellan de olika universiteten, mycket beroende på beredskap och förarbete.

Vid exempelvis Stockholms universitet är diskussionen om remissvaret därför livaktig. I grunden är universitet positivt inställt till de föreslagna förändringarna. Bolognagrupper har inrättats på skilda nivåer i syfte att planera implementeringen. Vad som sedan blir kvar i regeringens proposition kan man bara spekulera i. Sett till delförslagen är det i korta drag universitetets uppfattning att samarbetet mellan de olika institutionerna måste öka vad avser gemensamma kurser på masters- och forskarutbildningsnivå. Förslaget om en obligatorisk handledarutbildning avvisas skarpt av referensgruppen i Stockholm. Vid andra universitet är det dock redan ett meritkrav att ha gått handledarutbildning för att antas som docent. Vi kan anta att dessa universitet ställer sig positiva till utredningens förslag. I synnerhet förslaget om att inrätta en helt ny tjänstekategori som doktor, vilket i princip är bra, kommer kräva rejäla ekonomiska tillskott. Om inte detta görs – och det är inget som tyder på det – kommer det med stor sannolikhet få till följd att nedskärningar görs på andra anställningsformer. Och det är naturligtvis inte bra.

Ett förslag som fullföljer de förändringar som påbörjats i och med reformen 1998 är att ingen annan finansieringsform än doktorandtjänst skall få finnas. Till detta skall också läggas att anslagsfinansieringen av doktorander enligt ett av förslagen bör öka till 75 procent, det vill säga så stort skall statens bidrag vara. För samhällsvetenskaplig fakultet och ett ämne som ekono-

21. Se även *Doktorandspegeln* 2003, Högskoleverkets rapportserie, 2003:11R, s 63. Där framkommer att doktoranderna vid de ekonomisk-historiska institutionerna är nöjda med tillgången på datorer, rum etc men att de upplever en stor tidspress.

misk historia innebär detta ingen skillnad jämfört med idag, men för medicinsk och teknisk fakultet skulle det krävas ökade statliga anslag på mellan 300 och 400 Mkr. Detta är med andra ord ett märkligt förslag som det nog inte blir något av.

Trots att vi i grunden och på ett principiellt plan är positiva till de förändringar som Bologna-processen innebär, har utredningen en allvarlig brist och det är att de förslag den presenterar är underfinansierade. Mycket litet tyder idag på att regeringen tänker skjuta till de resurser som förslagen i utredningen förutsätter. Resursfrågan är på intet sätt löst. Redan vid den förra reformen talades det mycket om vem som skulle betala för den nya utbildningen. I diskussionen vid Stockholms universitet påpekas därför att avhandlingen inte får bli en övningsuppgift utan att den måste fortsätta att vara ett viktigt mål i sig. Eller annorlunda uttryckt: den nya doktorsexamen kan inte liknas vid en legitimation eller ett körkort, i synnerhet inte eftersom en stor del av universitetens grundforskning presenteras på denna nivå.

Om den nya reformen kommer att innebära en förkortning av forskarutbildningen från fyra till tre år kommer de problem vi berört ovan att accentueras. Doktoranders och handledares stress och ohälsa kommer att öka. Det är givetvis inte bra. Men om reformen istället genomförs så att den i praktiken ökar forskarutbildningen med två år, och det menar vi att den kan göra, blir förändringen ett sätt att komma till rätta med de problem som uppkommit i och med 1998 års reform. Men då är en förutsättning att reformen är finansierad.